

**HOMO MOLDOVANUS SOVIETIC:
NAȚIONALISM, IMPERIALISM ȘI CONSTRUCȚIE IDENTITARĂ ÎN R(A)SS MOLDOVENEASCĂ
(1924-1989)**

Octavian ȚÎCU,

Istoric, conferențiar universitar, cercetător științific coordonator la Institutul de Istorie, USM;

Profesor Asociat la Universitatea din București; Cercetător Senior la Universitatea „Valahia”, Târgoviște.

Licențiat (1994) și doctorat în istorie la Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași, România (2000).

Deputat în Parlamentul R. Moldova (2019-2021). Ministru al Tineretului și Sportului din R. Moldova (2013). Membru al Comisiei Prezidențiale pentru studierea și aprecierea regimului totalitar comunist în Republica Moldova (2010).

Laureat al Premiului Național al Tineretului în domeniul Științei și Literaturii (2004). Decorat cu Medalia „Meritul Civic” (2010) și Medalia „Meritul Olimpic” (2015).

Științei și Literaturii (2004). Decorat cu Medalia „Meritul Civic” (2010) și Medalia „Meritul Olimpic” (2015).

Autor și coautor a 13 cărți (publicate în R. Moldova, România, Germania, Marea Britanie, Italia), peste 100 de articole științifice și peste 200 de articole publicistice și editoriale.

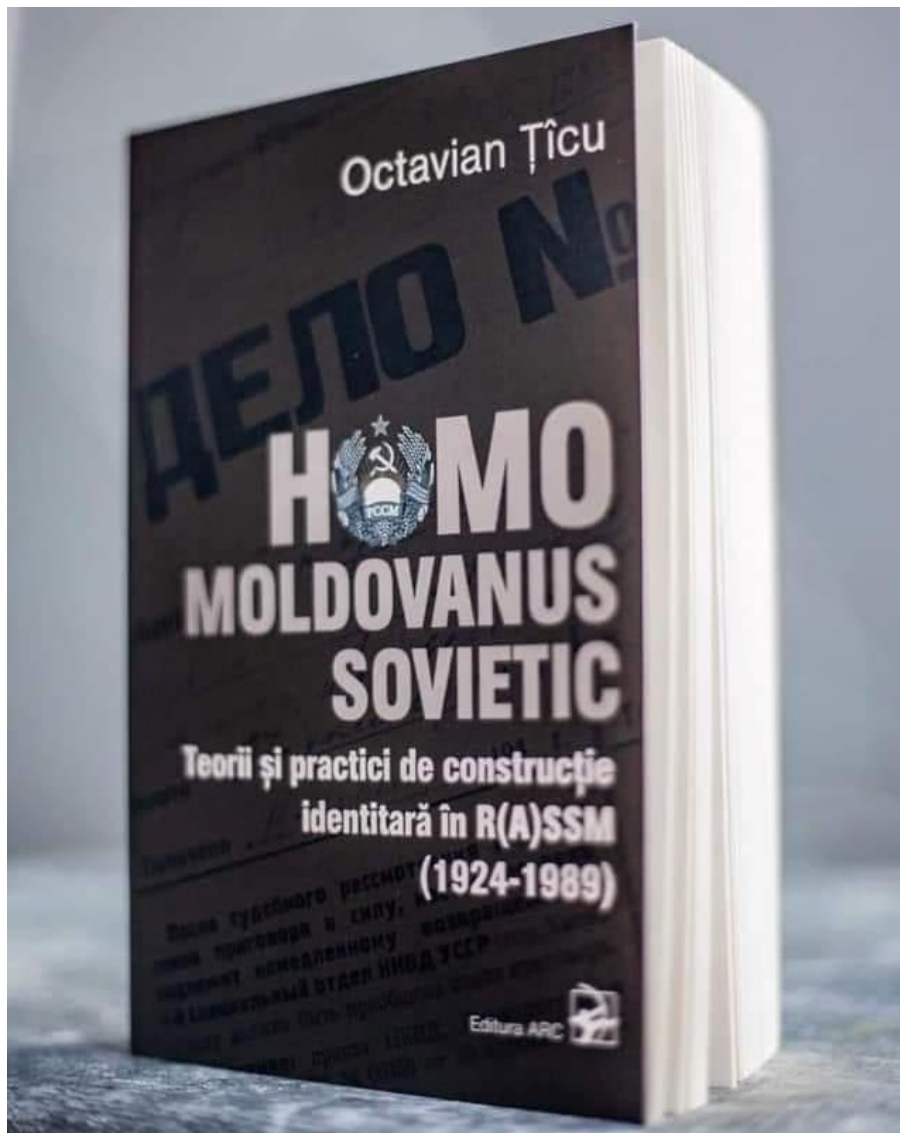
Maestru internațional la box, participant la Jocurile Olimpice de la Atlanta 1996 și medaliat cu argint la Cupa Europei din Lvov, Ucraina 1999.

Cadrul conceptual și metodologic

Scrierile istorice românești de pe ambele maluri ale Prutului au tratat o perioadă îndelungată istoria RSS Moldovenească prioritar prin prisma discursului naționalist tradițional, care s-a axat pe conceptul privind deznaționalizarea, rusificarea și sovietizarea românilor din acest spațiu. Abia începând cu anul 2000, în special după publicarea de către istoricul american Charles King a lucrării *Moldovenii. România, Rusia și politica culturală* (Chișinău: Arc, 2002), apar cercetări care abordează parțial istoria politicilor sovietice în RSSM prin prisma conceptului de construcție identitară și națională (Gh. Cojocaru, *Cominternul și originile “moldovenismului”. Studiu și documente*, Chișinău: Civitas, 2009; I. Frunțașu, I., *O istorie etnopolitică a Basarabiei, 1812-2002*, Chișinău: Cartier, 2002; I. Cașu, „„Politica națională” in Moldova Sovietică, 1944 -1989, Chișinău: Cartdidact, 2000).

Odată cu apariția lucrării *Homo Moldovanus Sovietic: Teorii și practici de construcție identitară în R(A)SSM*, are loc o reevaluare istoriografică și metodologică a politicilor naționale sovietice în RSSM, care gravitează în jurul conceptului „acțiunii afirmative” imperiale¹.

¹ T. Martin, *The Affirmative Action Empire*, New York: Cornell University Press, 2001

Homo Moldovanus ideal în varianta sovietică era un individ cu două fețe. Pe de o parte el trebuia să fie un „simplu om sovietic”, care era atomizat („este ca toți ceilalți”), deindividualizat, opus la tot ce este elitar și original, „transparent” (adică accesibil pentru un control de „sus”), modest (primitiv) în cerințe (redușe la necesitățile „raționale” de supraviețuire), făcut pentru totdeauna, impasibil la schimbări și ușor de condus (de fapt supus mecanismului primitiv de conducere). Dar, în același timp, acesta trebuia să fie de preferință un anti-român sau cel puțin refractar la tot ce e românesc, convins de faptul că este altceva decât român și apărut înaintea românului, puțin educat,

vorbitor de limbă „moldovenească” amestecată cu rusisme, anti-european și prin extindere anti-occidental, predispus spre îndoctrinare, deznaționalizare, rusificare și sovietizare, preferând cu ușurință limba rusă ca mijloc de comunicare în alte circumstanțe decât cele legate de baștina sa, pătruns de un complex de inferioritate față de ruși sau cei vorbitori de limba rusă, complex compensat prin adușarea și acceptarea formelor imperiale și culturale de sorginte sovietică, mândru de ideea apartenenței la marea „supraputere” sovietică.

Homo Moldovanus Sovietic era un „omul nou”, un produs insolit al noului tip de societate manifestată în statul totalitar comunist, al cărui om nou era de fapt omul gloatei, omul impersonal de la natură și apoi impersonalizat până la capăt printr-o educație artificială după tehnica dresajului și a automatizării, așa cum a fost deopotrivă Homo Sovieticus și Homo Moldovanus. Acest om nou mitic urma să fie, ca un șurub în angrenaj, beneficiarul virtualei societăți viitoare finale, adică a societății comuniste care va fi extirpat toate rădăcinile autentice ale tradițiilor spirituale ca să devină societatea ideală fără clase sociale, dar și constructorul acestei societăți utopice.

1. „Omul Nou” sovietic: Paradă la Moscova în anii 1930

Lucrarea aduce câteva schimbări esențiale în cronologia și terminologia temei. În primul rând, preferința pentru sintagma „construcție identitară” în defavoarea conceptului consacrat istoriografic de „construcție națională”, care s-a făcut din două raționamente. Primul, pentru că noțiunea de „construcție națională” vine ca o derivată de la „naționalnoe stroenie” („naștroenie”), un termen

sovietic consacrat, care era formal și ipocrit, de a cărui moștenire am dorit să ne debarasăm. Pe de altă parte, un alt termen englez consacrat de „nation-building” nu răspunde în totalitate cerințelor de înțelegere a procesului de modelare identitară din Basarabia, RASSM sau RSSM, pentru că acest construct a presupus nu doar proiecție națională, dar și ideologică, socială, economică, mentală, politică, culturală, lingvistică, etc.

Alegerea anului 1924 ca punct de hotar cronologic s-a făcut tocmai pentru a face clară distincția între moldoveni, ca o identitate regională care, în general, se raportează la români și Homo Moldovanus Sovietic, care a început a fi modelat diferențiat de români în RASSM. Pe de altă parte, preferința pentru anul 1989 în locul anului 1991, când Republica Moldova obține independența față de URSS, s-a făcut din cauza contextului de renaștere națională atestat în anul 1989, când prin decizia de revenire la alfabetul latin și limba română la 31 august, practic atestăm falimentarea istorică a proiectului de construcție a lui Homo Moldovanus Sovietic în RSSM.

Acest îndrumar metodologic vine să contribuie la o înțelegere diferențiată a istoriei construcției identitare în R(A)SSM, prin plasarea ei în context global și sovietic, prin dezlegarea unor paradigme fundamentale ale acestui proces în republica sovietică, dar și prin abordarea multidimensională a acestei problematici în spectrul politicilor imperiale sovietice.

Paradigmele lui Homo Moldovanus Sovietic

Lumea este în așa fel structurată încât orice individ odată născut posedă multiple identități. Avem identități ascriptive (vârstă, sex, rudenie de sânge, apartenență etnică și de rasă), culturale (apartenență la clan, trib, limbă, naționalitate, religie sau civilizație), teritoriale (sat, oraș, regiune, stat, provincie, zonă climaterică, continent, emisferă), politică (fracționară și de partid, loialitate față de lideri, grupuri de interese, ideologie, interesele statului), economică (servici, profesie, locul de muncă, proprietate, sectoare de producție, syndicate, clase și state) sau socială (prietenii, probă de sport, club, echipă, colegi, statut social, etc.).

La întrebarea cine este și de unde vine, orice individ are desigur liberatatea alegerii spectrului de răspunsuri, dar nici una din categoriile de identitate enumerate nu devin la fel de puternice în explicarea originilor ca identitatea etnică, națională și statală. Deși în aparență conexe, toate aceste trei noțiuni au o distinctivitate clară, care au generat o literatură istorică, sociologică, antropologică și filosofică intensă și abundentă. Această raportare naște în același timp o suită de stereotipuri și clișee de mentalitate, mai ales în spațiile în care noțiunile de limbă, naționalitate și statalitate comportă asocieri diferențiate.

Paradigma naționalismului. A devenit axiomatic faptul că discuțiile asupra problemei identităților naționale subscriu fie abordării „primordialiste” („perenialistă”), fie celei „instrumentaliste” („moderniste” sau „constructiviste”). „Primordialismul” sau „Perenialismul” este o paradigmă a naționalismului care vede națiunea ca o categorie persistentă și imemorabilă, cu o istorie ce se întinde pe parcursul a secole, dacă nu chiar milenii, ea este o comunitate politică etnoculturală, o comunitate de descendență comună, „în rădăcinată” în spațiu și în timp, într-o patrie istorică. Din acest punct de vedere, națiunea este o comunitate populară și demotică, ce posedă anumite calități, un tot unitar, cu caracter și voință unică, determinate de legăturile ancestrale și cultura autentică.

„Modernismul” sau „Constructivismul” privește națiunea dintr-o perspectivă opusă. Pentru adepții acestei paradigme națiunea este „creată” (sau cel puțin segmente ale ei sunt conștient și deliberat „construite” de membrii ei), modelată de elite, care încearcă să influențeze emoțional masele pentru a-și atinge scopurile. Prin urmare, națiunile sunt recente, noi, un produs al condițiilor moderne, necunoscute în epocile premoderne, o comunitate politică teritorializată, o comunitate civică de cetățeni egali din punct de vedere juridic, ce posedă anumite resurse și au capacitatea de a face ceva. Pentru adepții acestui curent principiile solidarității naționale pot fi găsite în comunicarea socială și cetățenie, iar națiunile nu sunt un tot unitar, ci divizate în funcție de un număr de grupuri sociale (regionale, etnice, de clasă, gen, religie, etc.), fiecare având propriile sale necesități și interese. Unul din teoreticienii „moderniști”, B. Anderson, descrie o națiune ca o comunitate construită din punct de vedere social, imaginată de oamenii care se percep pe ei înșiși ca parte a aceluși grup. Acesta susține că o națiune „este imaginată deoarece membrii chiar și celei mai mici națiuni nu vor cunoaște niciodată majoritatea membrilor lor, nu îi vor întâlni sau nu vor auzi de ei, totuși în mintea fiecăruia trăiesc imaginea comuniunii lor”.

Simplificând lucrurile, „perenialistii” consideră națiunea o comunitate culturală, imemorabilă, în rădăcinată în trecut, organică, unitară, definită de calitate, populară, bazată pe ascendență, iar „moderniștii” o văd în termenii de comunitate politică, modernă, creată, mecanică, divizată, definită de resurse, construită de elite, bazată pe comunicare.

Chiar dacă disputa este una veche și, în multe aspecte, chiar una perimată și neproductivă, linia de consens între cele două abordări este că etnicitatea este atât primordială, cât și instrumentală. După cum bine observă van den Berghe, „etnicitatea sau rasa nu pot fi inventate sau imaginate din nimic, ele pot fi manipulate, folosite, exploatate, accentuate, contopite sau subdivizate, dar trebuie corelate cu o populație preexistentă, legată de endogamie preferențială și de o experiență istorică ce le este comună”. În același sens, Davind L. Laitin compară identitatea națională cu un Janus cu două fețe, în care aversul este „primordial” și imemorabil, iar aversul „modern” și construit.

Paradigma imperială. Discuțiile teoretice asupra modelării lui Homo Moldovanus nu pot evita o abordare a paradigmei imperiale, de obicei opusă opticii tradiționale a naționalismului, care domină deopotrivă spațiului istoric în care trăim, dar și percepțiile noastre cotidiene asupra acestei probleme.

Ipostazele identitare constatate de-a lungul timpului în Basarabia, RASSM sau RSSM nu sunt o invenție sovietică în mod exclusiv și absolut, așa cum se insinuează deseori în istoriografie, ci au un traseu istoric îndelungat, legat de relația în timp dintre statului medieval moldovenesc și imperiile multinaționale care l-au încorsetat. De-a lungul istoriei sale româniei, ca o „categorie identitară istorică” la care se raportează în general moldovenii, au fost expuși unor influențe intercalate din partea a șase mari imperii, care au lăsat moșteniri varii ca intensitate și importanță (Imperiul Roman, Imperiul Bizantin, Imperiul Otoman, Imperiul Habsburgic, Imperiul Rus și Uniunea Sovietică).

Înțelegerea, de multe ori critică, a paradigmei imperiale este mai mult decât necesară pentru perceperea realităților identitare din acest spațiu. Dintr-un anumit punct de vedere această atitudine de distanțare și de tratare a temei imperiului și imperialismului este evitată de intelectualii și istoricii est-europeni, dar și din alte regiuni ale lumii, marcate de obicei de discursul naționalist exclusivist. Aceasta deoarece slăbește retorica formativă a propriilor reflecții și subliniază integritatea paradigmei naționalismului, care se pretează ca una exhaustivă și exclusivistă în formarea opiniei publice și istorice. O altă cauză majoră a unei astfel de ezitări este caracterul problematic al noțiunilor de „imperiu” și „imperialism”, care dincolo de componenta academică în general febrilă și abundentă, ascunde multe implicări cotidiene, experiențe personale și resentimente istorice. Observator atent al acestor fenomene, Pierre Bourdieu făcea referință la distincția dintre „categoriile analizei” și „categoriile practicii”, ca o problemă generală a științelor socio-umane, în care semnificațiile academice sunt greu de delimitat de cele cotidiene.

Indiferent însă de aceste aspecte, cât și de disputa dintre caracterul primordialist sau modernist al națiunii și naționalismului, despre care am vorbit mai sus, ce ne interesează în mod explicit în încercarea de analiză a lui Homo Moldovanus Sovietic este înțelegerea competiției dintre imperialism și naționalism în general și dintre proiectul imperial rus/sovietic și proiectul naționalist românesc în mod particular.

Așa cum sugerează mai mulți autori axați pe studiul imperiilor și imperialismului, spre deosebire de discursul tradițional naționalist, care vede doar rolul distructiv și represiv al imperiilor în raport cu „naționalitățile asuprite”, ar trebui precăutat caracterul constitutiv și creativ al practicilor și politicilor imperiale pentru modelarea națiunilor și naționalismului *per se*, cât și legătura dintre aspectul național și imperial în diferitele imperii continentale sau maritime.

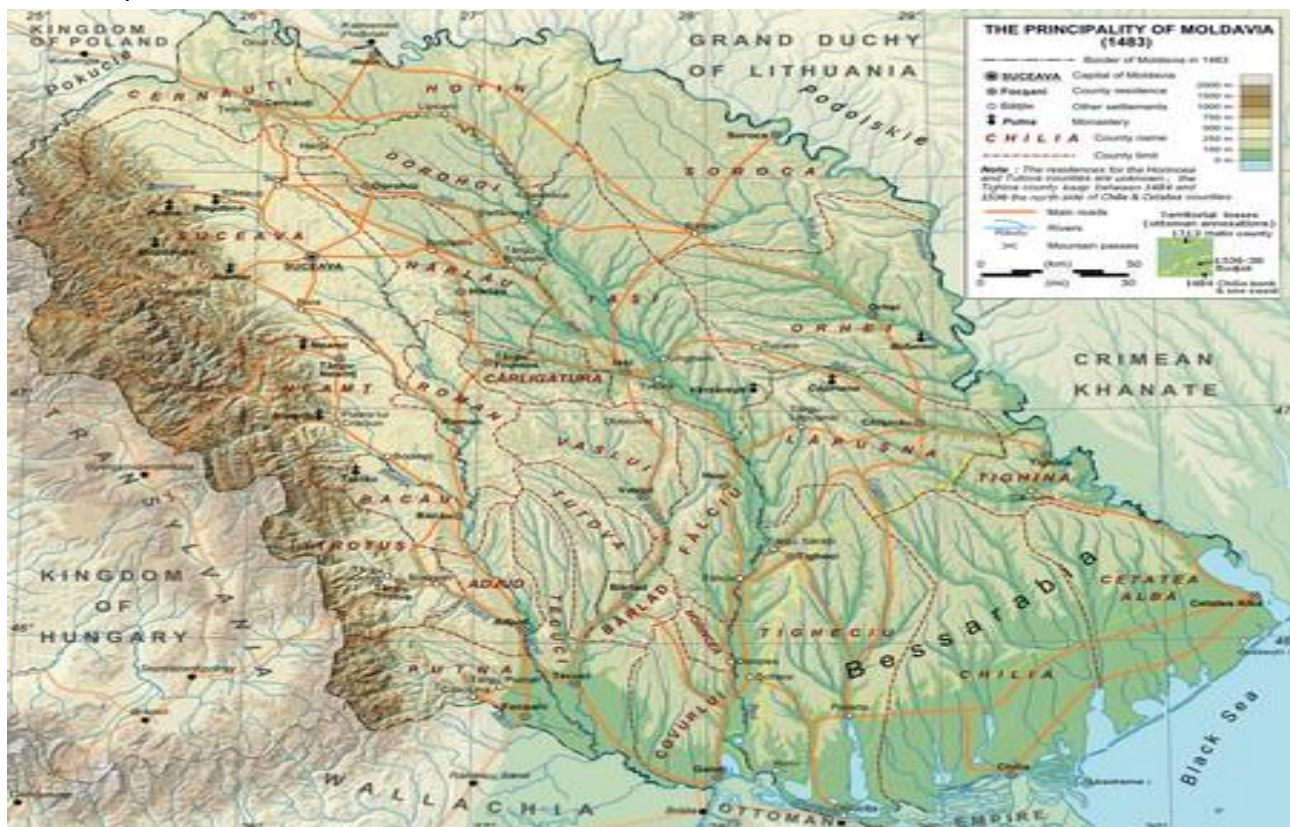
СОЮЗ СОВЕТСКИХ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИХ РЕСПУБЛИК (1977–1991)

1. Harta URSS

Paradigma spațială și temporală. Geografia și istoria celor trei categorii identitare – moldoveni, „moldovenism” și Homo Moldovanus Sovietic - cuprinde trei spații de referință. Primul spațiu este Țara Moldovei, cu apariție estimativă în anul 1359, care a evoluat în 1859 spre statul român modern. Al doilea spațiu geografic de definire este partea de est al Țării Moldovei, devenită din 1812 -

Basarabia, apoi din 1940 - RSS Moldovenească, iar din 1991 - Republica Moldova. Cel de-al treilea spațiu de referință este regiunea transnistreană, unde în anul 1924 a apărut RASS Moldovenească, devenită din 1940 parte componentă a RSSM, iar din 1990 – „Republica Moldovenească Nistreană”. Dacă moldovenii și moldovenismul, cu diferitele sale nuanțe de manifestare la care ne vom referi ulterior, se referă la toate cele trei entități geografice și politice, atunci Homo Moldovanus Sovietic se ancorează în doar ultimele două categorii istorice. Pentru că în esență zămâslirea sa s-a produs în afara spațiului imaginar și istoric al moldovenilor, ancorați axiomatic în hotarele istorice ale Țării Moldovei, el fiind un produs realizat și imaginat în regiunea transnistreană, după care extins în anul 1940 asupra Basarabiei.

2. Harta Țării Moldovei (1483)

Paradigma istoriografică. Istoriografia lui Homo Moldovanus Sovietic este mult anterioară perioadei sale de apariție. Din acest considerent, în abordarea „moldovenismului” și a problemei identitare în Basarabia, RSS Moldovenească și Republica Moldova putem distinge două tendințe istoriografice care au evoluat în timp, direct stimulate de factorii externi, în mod special de Federația Rusă (Imperiul Rus sau URSS) și România (pre-comunistă, comunistă sau post-comunistă), iar pe parcursul evoluției acestor entități acestea au căpătat suport și grad de aderență în rândul diferitor segmente ale populației.

Primul curent, de orientare românească, este cel care vede în populația românofonă din acest spațiu ca o parte integrantă a națiunii române, indiferent de contextul politic, economic, social sau cultural modelat de alte imperii și evenimente istorice. Deși este integrat ca mesaj și copleșește ca importanță, ca greutate academică, dar și consistență intelectuală tematica identitară, acest curent

trebuie privit nuanțat și diferențiat în variile perioade de manifestare, în special în contextul diferitelor ipostaze ale confruntării politice dintre imperialismul rus/sovietic și naționalismul românesc.

Cel de-al doilea curent istoriografic este un curent „moldovenist”, care format în contextul perioadei interbelice de către propaganda sovietică, a căpătat consistență în perioada postbelică, devenind o linie istoriografică oficială de partid atât în Uniunea Sovietică, cât și în RSS Moldovenească. Potrivit acestui curent, „moldovenii” și românii sunt două popoare diferite, care vorbesc două limbi diferite, iar istoriile lor chiar dacă s-au intersectat în timp, au trasee diferite, chiar pornind de la etnogeneză.

Aceste două curente pot fi considerate deopotrivă „primordialiste” sau „constructiviste”, iar relația dintre ele este în general asimetrică. Adepții curentului românesc consideră „moldovenismul” un „construct” de tip sovietic, artificial, pasibil de a fi condamnat din punct de vedere istoric, asociat cu Imperiul Rus sau sovietic, și în general accentuează „primordialismul” românesc al moldovenilor. Pe de altă parte, adepții „moldovenismului” de tip sovietic (sau post-sovietic) consideră „primordialismul” românesc al moldovenilor un „construct” românesc și promovează un „primordialism” istoric moldovenesc anti-românesc și pro-rus. Asimetria este determinată de faptul că primul curent a fost extrem de influent la sfârșitul anilor 1980-începutul anilor 1990, argumentele sale regăsindu-și reflectarea în Declarația de Independență a Republicii Moldova adoptată la 27 august 1991, care proclama independența Republicii Moldova față de URSS, condamna anexarea Basarabiei la 1812 de către Imperiul Rus și cea din 1940 de către Uniunea Sovietică și afirma caracterul românesc al noului stat. Acest curent a pierdut din vigoare și a fost marginalizat politic în contextul războiului din Transnistria din 1992 și a începutului articulării „moldovenismului” la mijlocul anilor 1990, rămânând dominant printre intelectualitate și segmente largi ale populației, care se identifică drept români. Al doilea curent în schimb era deligitimat istoric, odată cu destrămarea URSS și proclamarea independenței noului stat moldovenesc, și pueril din punct de vedere intelectual, dar a servit drept element central al construcției statului și identității naționale după 1994, în mod special în perioada 2001-2009.

Homo Moldovanus Sovietic în perspectivă globală

Perspectiva globală asupra politicilor imperiale de construcție identitară este ajutătoare pentru a ne scoate din zona fatalismului istoric și a victimizării, dar oferă în același timp referință la alte cazuri similare, în care diversitatea experiențelor istorice și interesul imperiilor au modelat în timp identități „artificiale” (sau ceea ce credem noi că sunt artificiale), asemănător proiectului sovietic Homo Moldovanus.

Pornind de la cazul sovietic cu multiplele sale variațiuni (Carelia în raport cu Finlanda, Azerbaidjanul în raport cu Turcia sau Tajikistanul în raport cu Afganistanul), trecând prin experiențele britanice, care se regăsesc în mai multe zone ale prezenței sale imperiale (Irlanda de Nord-Irlanda, Kuweitul-Irak sau India-Pakistan), ajungem la cazuistica Războiului Rece, unde confruntarea globală între două supraputeri a creat mai multe dihotomii la nivel identitar și statal (Germania de Vest-Germania de Est, Coreea de Sud - Coreea de Nord sau Taiwan - China) și în definitiv la diferite cazuri similare în care intersectarea politicilor concurente între marile sau micile puteri au creat mai multe

scindări identitare greu de remediat actualmente (Macedonia, Cipru, Eritrea – Etiopia sau mai recent Sudanul).

3. Cele două „Germanii” (RFG și RDG) în perioada Războiului Rece

Respectând condiționalitatea istorică și temporală, constatăm că în toate aceste cazuri, suprapunerea de interese și politici imperial/statale a generat în timp altceva decât pornirile inițiale ale acestor identități (care de multe ori este o expresie a discursului naționalist), iar reproducerea

lor în timp a cauzat multiple probleme de funcționalitate și viabilitate ale acestor constructe statale și identitare, exact ca în cazul Republicii Moldova. Dar nu este mai puțin adevărat, că de multe ori existau și anumite identități regionale care întruneau condiții istorice, geografice, sociale sau religioase, favorabile realizării unor astfel de proiecte identitare.

În cele din urmă, sindromul post-imperial, insistența și persistența fostelor metropole în a reveni în spațiul de influență de altă dată, cauzează un tip aparte de conflictologie și plasează aceste cazuri în epicentru „zonelor fierbinți” ale globului, cu implicații majore asupra politicilor mondiale și a securității la nivel internațional.

URSS ca Imperiu al „Acțiunii Afirmative”

Originile. În contextul destrămării statului sovietic sau curând după asta, mai multi cercetători (Terry Martin, G. Simon, R. Suny, Y. Slezkine) au acreditat ideea că Uniunea Sovietică a fost primul dintre vechile state europene multietnice, care confruntat cu ascensiunea naționalismului, a răspuns prin promovarea sistematică a conștiinței naționale a minorităților sale etnice și a creat pentru ele multe din formele instituționale caracteristice statului-națiune.

Politica sovietică a naționalităților susținea la maxim acele „forme” ale națiunii care nu contraveneau statului unitar central. Aceasta însemna suportul pentru următoarele forme naționale:

1. **Teritoriile naționale.** Opus atât asimilării, cât și autonomiei național-culturale extrateritoriale, acest principiu prevedea un sistem național-teritorial care se fragmenta până la naționalitatea individuală a cetățeanului.
2. **Limbile naționale și elitele.** Numite curând politici de „indigenizare” („Коренизация”) aceste două politici au devenit esența politicii sovietice a naționalităților. În fiecare teritoriu național, limba naționalității titulare devenea limba oficială, iar crearea și promovarea elitelor naționale în funcțiile de conducere ale partidului, guvernului, economiei, culturii și educației devenea o axiomă.
3. **Cultura națională.** Promovarea sistematică a identității naționale urma a fi realizată nu numai prin formarea teritoriilor naționale conduse de elite naționale, care foloseau propriile limbi naționale, dar de asemenea și prin promovarea culturii naționale, a simbolurilor identității naționale: folclorul național, muzeele, operă, teatru, poeți și scriitori autohtoni, îmbrăcăminte, bucătărie, etc. Rezultatul final de lungă durată urma a fi o coabitare armonioasă între identitățile naționale distincte și o cultură socialistă unională în formare, care în timp trebuia să estompeze culturile naționale pre-existente.
4. **Federalismul.** La 30 decembrie 1922 era semnat Tratatul cu privire la formarea URSS, care consfințea o nouă denumire a imperiului – „statul unional”, iar fostele teritorii naționale deveneau „republici unionale”. Potrivit lui Gh. E. Cojocaru, liderii sovietici au inventat un nou tip de „contract social” pentru a valida legitimitatea istorică a regimului bolșevic. Conform constituțiilor sovietice URSS era un stat federal de tip parlamentar, în care coabitau „armonios” în „prietenia popoarelor” („Дружба Народов”) cele 15 republici unionale și multe alte republici și regiuni autonome autonome.

Imperiul Acțiunii Afirmative este termenul considerat de T. Martin „ideal” pentru a distinge Uniunea Sovietică ca entitate națională față de tipurile alternative: statul națiune, orașul-stat, federație, confederație, imperiu. URSS s-a proclamat un „stat anti-imperial”, iar „Acțiunea Afirmativă” era strategia menită de a preveni percepția unei construcții imperiale a statului sovietic.

5. „Prietenia Popoarelor” în propaganda sovietică (Marcă Poștală din 1982)

Mituri și realități ale „acțiunii afirmative” sovietice

Dincolo de aceste teoretizări și aplicările lor practice în spațiul sovietic, „acțiunea afirmativă” a fost marcată de numeroase sincope și controverse, printre care enumerăm:

1. Promovarea politicii naționale a fost ambiguă și extrem de contradictorie, ea fiind un lanus cu două fațete, care avea ca avers o politică „pozitivă”, constructivă, promovată în sensul valorilor acțiunii afirmative, iar ca revers avea o politică dură, distructivă, care reprezenta esența scopurilor bolșevice.
2. Scopul central al politicii naționale sovietice era să mențină integritatea teritorială a URSS, să asigure stabilitatea sa internă și să întărească procesul integrării naționale a părților sale constitutive;
3. Represiunea dură a mișcărilor naționaliste și separatiste a fost o constantă a politicii sovietice a naționalităților;
4. În perioada industrializării accelerate și urbanizării, când întreaga economie sovietică a fost transformată într-o economie de comandă super-centralizată, aspirațiile culturale și politice ale naționalităților au fost subordonate considerațiilor de eficiență economică.
5. Relațiile dintre centru și periferiile etnice au rămas în fond imperiale, adică inegale, și bazate pe o relație de subordonare față de centru rus.
6. Mitul „misiunii civilizatoare” a URSS, pedalat asiduu în perioada sovietică, dar care mai are aderență și actualmente, trebuie privit cu circumspecție și diferențiat aplicat la regiunile constituente ale statului sovietic. Pentru cele trei republici baltice, Basarabia și Bucovina de

nord, dar credem că și pentru părțile de est a Poloniei anexate Ucrainei și Belarusiei sovietice, această „misiune de civilizare” a fost o ocupație, care a întrerupt evoluția unor procese firești de dezvoltare, în cadrul unor structuri politice independente, care reprezentau aspirațiile lor naționale și integrate plenar în civilizația occidentală.

Atâta timp cât sistemul politic și economic, întreținut de resursele abundente și de constrângere, a fost eficient, Uniunea Sovietică a fost o construcție imperială relativ stabilă și viabilă. Începând cu anii 1980 vechiul contract social între regim și populație a încetat a mai avea valabilitate, deoarece totalitarismul nu mai putea în continuare să-i întrețină costurile politice și economice. Odată cu erodarea puterii centrale, sistemul ingineriei de stat al stratificării sociale a început să se clatine. În asemenea circumstanțe, naționalitățile instituționalizate au câștigat în importanță socială și politică și au devenit principala bază a mobilizării sociale și acțiunii colective, ceea ce a cauzat în ultimă instanță prăbușirea imperiului.

Originile lui Homo Moldovanus Sovietic

Homo Moldovanus a fost conceput ideologic pe coridoarele Internaționalei Comuniste (Komintern) la 4 februarie 1924, iar apariția sa oficială a fost anunțată la 12 octombrie 1924, când printr-o decizie a Biroului Politic al Partidului Comunist din Ucraina (PCdU) era creată RASSM în cadrul RSS Ucraineană. Între aceste date au existat acerbă dezbateri politice și ideologice în jurul identității sale, dintre cei care l-au conceput și cei care l-au realizat în practică.

Pentru realizarea acestui proiect identitar a fost întocmit un „Grup de Inițiativă cu privire la formarea Republicii Moldovenești”, care s-a consfățuit la 4 februarie 1924 într-o ședință, la care s-au dezbătut două probleme: a. organizarea unei regiuni autonome a moldovenilor de lângă Nistru în limitele RSSU; b. colonizarea malului stâng al Nistrului cu refugiați basarabeni și cu ostași roșii demobilizați la vatră.

Ședința, la care alături de comuniștii români (Dic, Bădulescu, Nicolau, Zalic, Diamandescu, Chioran, Popovici) au participat și reprezentanții mișcării comuniste din Basarabia (Kotovski, Tcacenco, Tinkelman), va elabora un „Memoriu cu privire la necesitatea formării Republicii Sovietice

Socialiste Moldovenești”. Potrivit acestora, „Republica Moldovenească va putea juca același rol de factor politico-propagandistic, pe care îl joacă Republica Bielorusă față de Polonia și cea Carelă – față de Finlanda. Ea va focaliza atenția și simpatia populației basarabene și va crea pretexte evidente pentru pretențiile alipirii Basarabiei la Republica Moldovenească”.

6. „Fondatorii” RASSM (primul în stânga Grigori Kotovski, urmat de G. Buciușcan și Gr. Starîi)

Contrar așteptărilor, primatul în organizarea și instituirea acestei republici a aparținut nu Grupului de Inițiativă de la Moscova, care a venit cu ideea apariției sale, ci Biroului Politic al Partidului Comunist din Ucraina, care la 12 august 1924 a decis formarea unei Comisii organizatorice pe lângă Comitetul Gubernial Odesa (alcătuită din A. Grinștein – președinte, I. Badeev și Gr. Starîi,

membri). Aceasta urma să stabilească granițele viitoarei Republici Moldovenești, să desfășoare o campanie de mobilizare a populației moldovenești în vederea susținerii acestei inițiative și să identifice cadrele necesare pentru funcționarea instituțiilor. Sesiunea a III-a a Comitetului Executiv Central din toată Ucraina de legislatura a VIII-a a adoptat la 12 octombrie 1924 hotărârea cu privire la formarea RASS Moldovenești, care constata existența „unui popor moldovenesc pe ambele maluri ale Nistrului”, chiar dacă era lucru știut și recunoscut că majoritatea moldovenilor locuiau dincolo de râul Prut.

Capitala oficială a fost proclamat „orașul vremelnic ocupat Chișinău”, capitala executivă fiind până în 1929 orașul Balta și după această dată și până la desființare (1940), orașul Tiraspol.

Conform recensământului sovietic din 1935, populația RASS Moldovenești era de 582.138 persoane, din care 184.046 moldoveni (31,6%), 265.193 ucraineni (45,5%), 56.592 ruși (9,7%), 45.620 evrei (7,8%), 12.711 germani (2,2%).

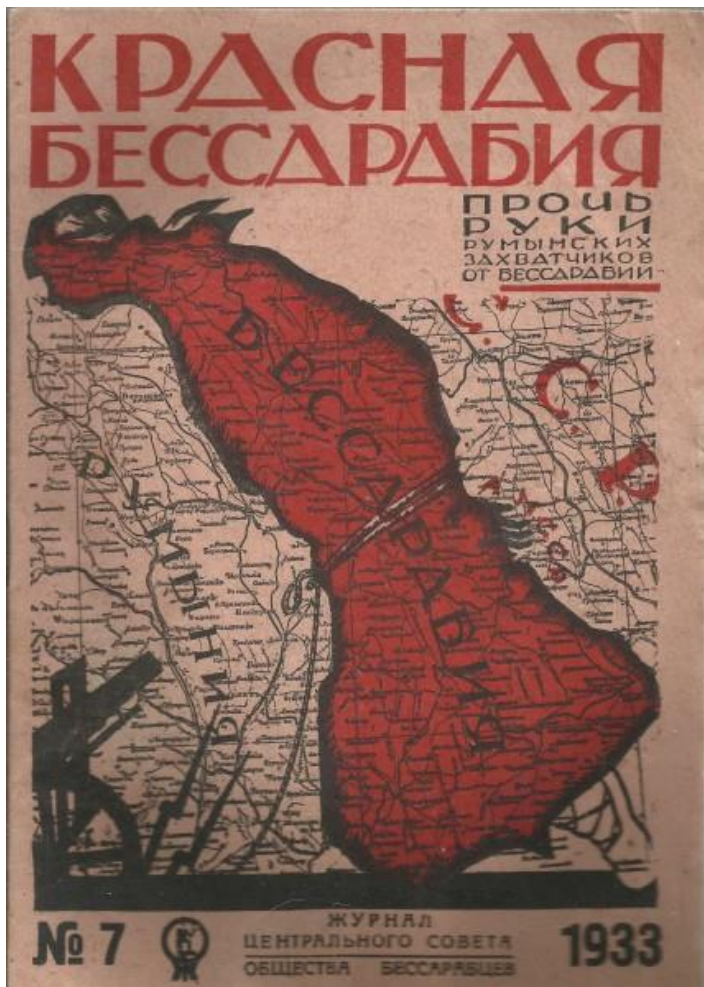
Putem afirma că Homo Moldovanus Sovietic a fost conceput ideologic pe coridoarele Kominternului, realizat în practică de cabinetele puterii de la Harkov (capitala Ucrainei sovietice până în 1933) și Moscova, iar „etnogeneza” sa a fost asistată nemijlocit de I. Stalin, care în anul 1924 a dispus formarea RASS Moldovenești.

7. Stema RASSM

Adoptarea liniei „moldoveniste” în RASSM a fost rezultatul unei confruntări între două grupuri adverse: „româniștii” și „moldoveniștii”. Susținătorii primului curent - I. Dic, Al. Bădulescu, E. Rally-Arbore și G. Starîi – chiar dacă erau de origini diferite, invocau necesitatea dezvoltării „limbii moldovenești” pe baza limbii române și a grafiei latine, dar cel mai important, nu considerau românii și moldovenii două popoare diferite.

Linia „moldovenistă” a fost în mare parte opera comuniștilor ucraineni, care au operat în mai multe direcții pentru impunerea acestui punct de vedere. În primul rând, purtătorii mesajului de „două popoare și două limbi diferite” erau membrii Comisiei pentru instituirea RASS, anume A. Grinștein și I. Badeev. Pe de altă parte, elita comunistă ucraineană s-a solidarizat împotriva Partidului Comunist din România în vederea impunerii punctului de vedere privind „existența poporului moldovenesc diferit de cel român”. Din acest punct de vedere, cei mai aprigi apărători ai acestui punct de vedere vor fi M. Skrîpnik și N. Zatonski, care vor pleda cauza „moldovenismului” atât în eșaloanele superioare de putere ale URSS, cât și în cadrul Kominternului. Anume presiunile venite din partea Kominternului, la sugestia comuniștilor ucraineni, va înclina definitiv balanța acestei dispute dintre comuniștii români și cei ucraineni în favoarea celor din urmă.

În ciuda dimensiunilor reduse și a caracterului etnic moldovenesc confuz, nou formată republică sovietică autonomă reprezenta un instrument politic și propagandistic multifuncțional în mâinile autorităților sovietice: **a.** pentru a accentua diferențele la soluționarea problemei naționale de pe cele două maluri ale Nistrului (Basarabia românească vs RASSM) și între cele două sisteme politice – capitalist și comunist, unul românesc, altul sovietic, evident în favoarea celui sovietic; **b.**

8. Revista „Basarabia Roșie” din 1933

pentru a păstra deschisă problema Basarabiei până la anexarea ei, o idee fixă a Moscovei de-a lungul perioadei interbelice, iar prin asta de a crea presiuni constante asupra statului român; c. în eventualitatea unor schimbări internaționale majore, pentru a folosi RASSM ca un cap de pod spre Balcani. Aceste planuri ale Moscovei vor fi puse în aplicare în contextul declanșării celui de-al Doilea Război Mondial.

Transferul lui Homo Moldovanus Sovietic în Basarabia

9. Intrarea trupelor sovietice în Chișinău (28 iunie 1940)

Proiectul „moldovenist” va fi trasferat în curând în dreapta Nistrului, când în urma tranzacției sovieto-naziste din 23 august 1939, trupele sovietice au anexat la 28 iunie 1940 Basarabia, Nordul Bucovinei și ținutul Herța, iar la 2 august 1940, la Moscova, a fost formată Republica Sovietică Socialistă Moldovenească.

La cererea lui Nikita Hrușciiov, prim-secretar al PC(b) din Ucraina Sovietică, RSS Moldovenească s-a creat prin unificarea „doar a populației moldovenești” și nu a cuplării teritoriului Basarabiei și RASS Moldovenească. Potrivit art. 2 din Legea URSS din 2 august 1940 „Cu privire la formarea RSS

Moldovenești unionale”, în componența RSSM unionale erau incluse orașele Tiraspol și Grigoriopol, raioanele Grigoriopol, Dubăsari, Camenca, Râbnița, Slobozia și Tiraspol ale RASS Moldovenești, orașul Chișinău și județele Bălți, Bender, Chișinău, Cahul, Orhei și Soroca ale Basarabiei”.

Sovieticii nu au urmat o logică istorică sau culturală la formarea noii republici, ci doar considerente strategice, imperiale. În afară de ideea de a distruge integritatea istorică a Basarabiei, pentru a pune în dificultate o eventuală rupere a acestui teritoriu de la imperiul sovietic, strategiile Moscovei au urmărit securizarea accesului statului sovietic la Dunăre (prin intermediul unei republici slave de încredere) și transformarea RSS Moldovenească într-o entitate politico-geografică fără acces la oceanul planetar.

În cadrul noilor frontiere fixate teritoriul disputat dintre Nistru și Prut, Basarabia, a încetat să mai fi o entitate compactă unică, iar acest fapt s-a realizat, pe lângă cele menționate, și din raționamentul de a complica ulterior o eventuală întoarcere a acestui teritoriu la România.

URSS a creat pentru Homo Moldovanus Sovietic, ceea ce Ronald G. Suny a arătat și în cazul altor republici sovietice, o „națiune teritorială” cu propriul său aparat de stat și elite conducătoare, având aparent simbolurile unui stat suveran, cu drapel și stemă, deși fără suveranitate reală sau drept de expresie politică.

Deconstrucția identității românești: teroarea și represiunea

La fel ca și în cazul altor exemplare sovietice similare, procesul de modelare a lui Homo Moldovanus Sovietic în Basarabia după 1940, iar apoi după 1944, a fost ambiguu și extrem de contradictoriu, având două fațete complementare. Prima avea ca aspect definitoriu o politică „pozitivă”,

constructivă, promovată în sensul valorilor acțiunii afirmative descrise anterior (teritoriu, limbă, elite și cultură națională), iar cea de-a doua avea ca manifestare o politică dură, distructivă, care reprezenta esența regimului totalitar comunist. Aceasta viza represiunea devierilor „naționaliste”, demascarea „dușmanilor”, arestarea și deportarea lor, recepționarea denunțurilor și verificarea lor, expulzarea, plasarea în spitalele de psihiatrie, etc. Supervizarea acestor politici era în atribuțiile Comitetului Central, Biroului Politic și a organelor de represiune aflate în subordinea lor – Comitetul Securității de Stat (KGB) și Ministerul Afacerilor Interne.

10. Copii deportați în Siberia

Regimul comunist a arătat chiar de la începuturile RSSM că teroarea este instrumentul cel mai adecvat nu doar pentru inocularea noii orânduiri în sine, dar și mai eficient pentru formarea lui Homo Moldovanus, enunțând că „până la lichidarea elementelor străine de clasă, națiunea moldovenească nu era consolidată din interior”. În consecință, în RASSM și ulterior în RSSM, la fel ca în restul noilor teritorii anexate în ajunul și după cel de-al Doilea Război Mondial au fost promovate cele mai dure și mai consecvente politici de deznaționalizare – execuții, condamnări abuzive, trimitere la muncă forțată în Gulag, deportări, foamete, etc.

Antiromânismul și românofobia au constituit un atribut indispensabil al modelării lui Homo Moldovanus. Cu rădăcini profunde în propaganda sovietică a perioadei interbelice, antiromânismul sovietic a avut multiple manifestări, printre care: promovarea agresivă a imaginii negative a României, prin inocularea ideii că în anul 1918 Basarabia a fost „anexată” de România „burghezo-moșierească”, care a „exploatat-o” ca o „colonie” timp de 22 de ani; ridicarea antiromânismului la nivelul politicii oficiale în RSSM prin persecutarea și condamnarea „naționaliștilor moldo-români”; prin combaterea influențelor „burgheze” românești asupra tuturor aspectelor vieții politice, sociale și culturale; prin ștergerea oricărei memorii față de experiența național-statală românească; prin contracararea oricăror încercări de raportare la cultura și istoria română; prin impunerea unei educații istorice contrafăcute; prin stabilirea unei adevărate „cortine de fier” pe Prut, cu scopul de a izola Basarabia de restul teritoriului românesc după cel de-al Doilea Război Mondial.

Unul din elementele antiromânismului a fost izolarea moldovenilor de restul românilor, printr-un control rigid al frontierei și inocularea la populația de frontieră a senzației de frontieră între ei și români.

Identitatea „moldovenească” era construită în special prin contrast cu identitatea română, considerată „periculoasă” și care era asociată, de obicei (dacă nu exclusiv) cu fascismul, iar la un moment dat și cu sărăcia.

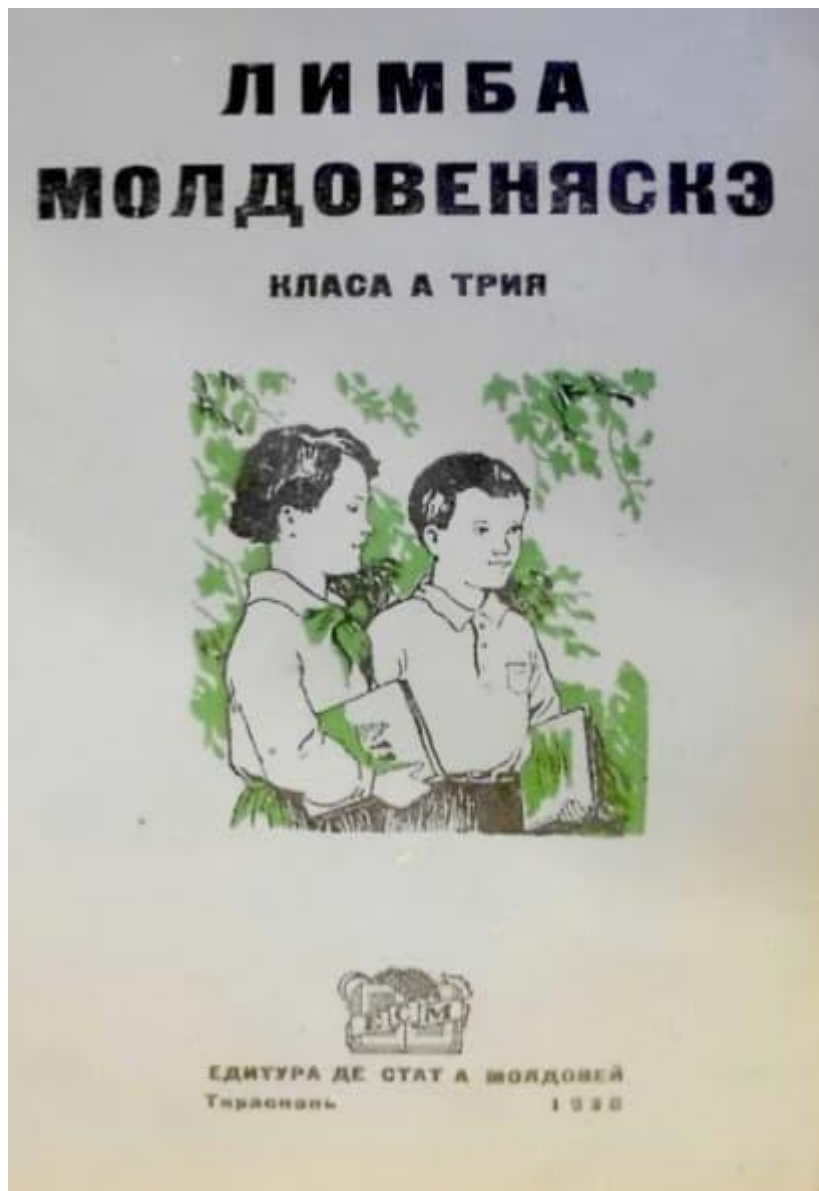
Promovate constant prin propaganda sovietică și inoculat de autoritățile comuniste locale și centrale prin politicile educaționale și sociale, antiromânismul și românofobia au generat, în cele din urmă, un sentiment de prudență din partea unor segmente ale populației românești din RSSM față de propria lor identitate, la apariția unui negativism față istoria și cultura românească, care s-au perpetuat în timp, generând o senzație de separare falsă între locuitorii de pe cele două maluri ale râului Prut.

„Moldovenismul” sovietic ca politică de stat

„Moldovenismul” sovietic a fost religia „oficială” a lui Homo Moldovanus Sovietic. Aceasta era o politică de stat în RASSM, RSSM și URSS, care a avut ca idee fixă cultivarea unei diferențe politice, etnice, istorice, culturale și lingvistice între populația românească a RSS Moldovenească și cea din restul României. Potrivit acestei politici „moldovenii” și românii erau două popoare diferite, care vorbesc două limbi diferențiate, iar istoriile lor, chiar dacă s-au intersectat în timp, au trasee distincte, pornind chiar de la etnogeneză.

native, a culturii, prin crearea intelighenției și elitelor politice naționale și prin „instituționalizarea” oficială a etnicității în aparatul de stat.

Limba lui Homo Moldovanus Sovietic. După crearea RSS Moldovenești în 1940 și în mod special după 1944, modelarea „limbii moldovenești” sovietice s-a bazat pe experiențele lingvistice efectuate în RASSM.

12. Manual de „limbă moldovenească”, Tiraspol, 1938

Politicile lingvistice în RSS Moldovenească din 1944 până în 1989 au fost distincte față de cele promovate în RASS Moldovenească între 1924 și 1940 și contrastau cu politica lingvistică promovată de Uniunea Sovietică printre naționalitățile sale occidentale. Ele au urmărit trei scopuri majore în RSSM. În primul rând, limba avea un subtext ideologic, adică era un instrument de îndoctrinare a populației locale în spiritul valorilor comuniste și sovietice. În al doilea rând, politicile lingvistice au urmărit rusificarea populației RSSM, aspect care se referă nu doar la populația românească, ci și la minoritățile etnice din Basarabia, care nu erau până în 1940/1944 neapărat rusofone. Scopul final al acestor eforturi era instituirea unui bilingvism „ruso-

moldovenesc”, discriminatoriu pentru populația românească, care era obligată să cunoască două limbi (mai ales din cauza necesității de a accede la funcții și educație), dar avantajos pentru străinii care veneau în RSSM, deoarece aceștia puteau să cunoască doar limba rusă. În ultima instanță, deosebirea fundamentală față de restul spațiului vestic anexat la URSS în anii 1939-1940, constă în faptul că politicile lingvistice urmăreau în RSSM expres cultivarea identității „moldovenești” pentru a justifica raptul teritorial și pentru a preveni ulterior eventuale pretenții din partea României.

13. Ziarul „Moldova Socialistă”

Anume interzicerea de a pune în discuție problema unității limbii literare, folosite de către populația băștinașă de pe ambele maluri ale Prutului, a constituit în opinia filologului rus R. Piotrovski cauza principală a rusificării rapide a moldovenilor și a aderenței acestora la identitatea „moldovenească”.

Bătăliile lingvistice în RSSM s-au dat în jurul a patru probleme fundamentale, care în mare parte au arătat o linie de continuitate cu dezbaterile din RASSM: 1. Grafia latină versus grafie rusă (problema alfabetului); 2. Dialect „transnistrean” versus dialect „basarabean” (problema dialectului prioritar al „limbii moldovnești”); 3. Origine slavă versus origine latină (problema originii „limbii moldovenești”); 4. Clasiци români versus clasiци moldoveni (problema panteonului literar „moldovenesc”).

Elitele lui Homo Moldovanus Sovietic. La fel ca în cazul politicilor lingvistice, formarea elitelor moldovenești a început în RASS Moldovenească și arată o linie de continuitate incontestabilă. Conducerea de partid și de stat a RASSM a fost mod automat proiectată asupra Basarabiei, devenit elementul central de conducere a noii republicii. La fel ca și în cazul RASSM, conducerea comunistă a Ucrainei, în coordonare cu centrul imperial, a exercitat rolul de supraveghetor, de tutelare, asupra elitelor politice, economice și culturale din RSSM, ea fiind principalul furnizor al liderilor politici de prim rang, fie că erau moldoveni din Ucraina, cum ar fi I. Bodiul sau S. Grossu, fie că erau propriuzis ucraineni, cum este cazul lui P. Borodin sau L. Brejnev. Prin urmare, chiar dacă „indigenizarea”

aparaturii de stat și partid nu a avut un succes real în RASSM, promovarea acestei politici a fost extrem de utilă regimului comunist după formarea RSS Moldovenească.

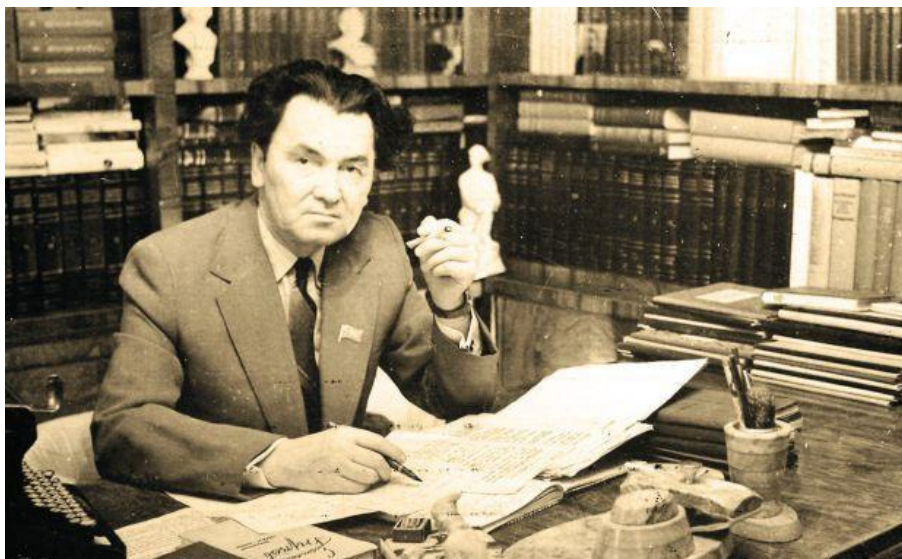
Anume aparatul de conducere verificat din RASSM, dar și din alte zone ale RSSU sau URSS, a fost transplatat în Basarabia pentru a promova politicile sovietice ale naționalității în RSS Moldovenească. Aceste cadre au dominat, practic, întreaga perioadă sovietică ca o castă privilegiată viața publică din RASSM, statut susținut și de nivelul scăzut al „racolării” locuitorilor nativi, dominarea cadrelor rusificate în majoritatea instituțiilor și folosirea aproape universală a limbii ruse în republică.

Dacă am identifica sursele de completare a elitelor „moldovenești” după 28 iunie 1940, dar mai ales după august 1944, atunci în ordinea „încrederii” din partea Moscovei, primii erau nomenclaturistii din RASSM și RSS Ucraineană, urmați de cei veniți din regiunile de est ale URSS, în special rușii, care au ocupat majoritatea funcțiilor de răspundere în republică, iar ultima categorie era reprezentată de „basarabeni”, adică de nativii de pe malul drept al Nistrului.

14. Leonid Brejnev și Ivan Bodiul la Chișinău

Mai multe aspecte pentru înțelegerea acestei situații de discriminare reies dintr-o scrisoare a unui grup de scriitori moldoveni (din iulie 1956), printre care E. Bucov, A. Lupan, A. Russu, către conducerea de vârf a RASSM, în care într-o formă contestară se arăta că „chiar și după șaisprezece ani (adică din 1940 – n.a.), nu numai în organizațiile de partid și de stat ale Moldovei, dar și în cele profesionale, în toate ministerele și instituțiile, comitetele de partid și executive raionale, justiție, etc, în funcțiile de conducere lipsesc cu desăvârșire cadrele locale, basarabeni. Locuitorii Moldovei de pe malul drept al Nistrului sunt priviți ca incapabili, ca niște persoane ce nu merită încredere din punct de vedere politic”.

15. Scriitorul Emilian Bucov

Politica de „indigenizare”, proclamată oficial ca politică de stat în URSS, avea ca scop sporirea aderenței localnicilor la teoriile și practicile sovietice, prin asta regimul obținând un suport în rândul localnicilor pentru reușita administrării și conducerii. Dar în cazul RSSM această cooptare a

avut un caracter marginal, colonial, prin faptul că funcțiile cheie în sistemul de partid și de stat aparțineau reprezentanților numiți de la centru, de obicei ruși și ucraineni.

Cultura lui Homo Moldovanus. Din cele patru elemente ale „indigenizării” – teritoriul național, limba națională, elitele naționale și cultura națională – elementul cultural a fost cel mai ambiguu, dar ca impact de durată cel mai persistent în perioada post-sovietică. Politica sovietică a promovat sistemic și sistematic identitățile naționale nu numai prin oferirea teritoriilor naționale, în frunte cu elitele naționale, dar a promovat de o manieră agresivă simbolurile identității naționale: folclorul și portul național, bucătăria națională, muzeele, teatrul și opera națională, cinematograful, poezii, evenimentele istorice și literatura.

Ceea ce Tom Nairn a numit „rezervație culturală”: cultură etnolingvistică fără naționalism politic ca unică manifestare a naționalismului „sănătos” în variantă sovietică, a fost instaurată și în RSS Moldovenească. Totuși, „primordialismul” sovietic nu a fost promovat pentru prevenirea într-o anumită formă a naționalismului „moldovenesc”, ci din contră, pentru a-l justifica și a-l proteja împotriva unor eventuale pretenții din partea României. Regimul sovietic și-a rezervat întreaga putere de decizie asupra faptului care erau expresiile „patriotice” permise „moldovenismului” și ce era „naționalism periculos”, iar limitele dintre acestea au fluctuat continuu în perioada sovietică.

Una din sarcinile principale atribuite „intelectualității de creație” din RSSM a fost elaborarea unui sistem de valori culturale (centrate în jurul unei presupuse limbi literare distincte și a invenției unui patrimoniu cultural autohton) care să legitimizeze existența unei „națiuni socialiste” moldovenești. Din această perspectivă, regimul sovietic a insituit un sistem de control ideologic asupra uniunilor de creație ale scriitorilor, pictorilor, compozitorilor, etc.

Printre măsurile cele mai importante de instituționalizare a culturii „moldovenești” putem enumera: apariția Ansamblului Academic Național de dansuri populare „Joc”, fondat la Chișinău pe 23 august 1945; constituirea la 5 iulie 1957 a Teatrului Moldovenesc de Stat de Operă și Balet „A.S. Pușkin”; crearea Orchestrei Populare „Folclor” în anul 1968 „cu scopul de a păstra și a propaga folclorul moldovenesc”; fondarea Orchestrei Naționale de muzică populară „Lăutarii” în anul 1970. În anul 1978 în RSSM existau șapte teatre, dintre care patru funcționau în „limba moldovenească”.

După cum susține Aurelian Dănilă, puterea sovietică a avut grijă ca în fiecare din republicile „nou-nouțe”, adică Țările Baltice și RSSM, să etaleze pentru imagine în fața Occidentului câte o vitrină culturală. „Așa au apărut Orchestra simfonică, Capela „Doina”, Ansamblul „Joc”, etc, dar toate doar într-un exemplar de fiecare, nu mai mult”. Prin urmare, scopurile propagandistice prevalau mai mult decât propriu-zis interesele pentru dezvoltarea culturii „moldovenești”.

Un rol aparte în modelarea și „culturalizarea” lui Homo Moldovanus l-a avut cinematografia sovietică și felul în care aceasta s-a manifestat în RSSM.

Considerată „epoca de aur” a cinematografiei moldovenești, o realitate din punct de vedere cantitativ (între 1957 și 1974 au fost turnate 52 de filme artistice și 230 de filme documentare), perioada sovietică a fost de fapt una a instrumentalizării sale politice și ideologice, perioada în care n-a slăbit presiunea ideologică asupra repertoriului, nici în documentaristică, nici în filmele de ficțiune; nu era permis să se realizeze nici un film documentar fără aprobarea organelor de partid, iar schițele cu tematica istorică și „istorico-revoluționară” puteau fi realizate doar cu participarea unui consultant, aprobat de organele respective; prioritate aveau filmele „realismului socialist”, unde în calitate de eroi apăreau numai liderii muncii socialiste și membrii elitei nomenclaturiste; tenta de separare dintre istoria RSSM și cea a României a persistat de-a lungul perioadei sovietice, alături de inocularea imaginii negative a „jandarmului român”, a „ocupației burghezo-moșierească”, a ponegririi segmentului istoric interbelic în general.

15. Film moldovenesc sovietic care ponegrește imaginea jandarmului român

Ideologii timpului au încercat să ancoreze „moldovenismul” sovietic într-un set de simboluri

naționale moldovenești inventate. „Naționalul moldovenesc oficial” era promovat prin ritualuri de celebrare a unor tradiții noi sovietice, comemorarea unor eroi ai trecutului „revoluționar”, strict selectați de regim. Unele personalități din istoria cenzurată a Moldovei istorice au fost incluse în discursul narativ oficial, iar altele au fost excluse. Cazul lui Ștefan cel Mare este cel mai ilustrativ în acest sens. Ștefan cel Mare – figură emblematică a istoriei poporului român – a fost acceptat în perioada sovietică, ca un simbol, pretins, în exclusivitate, al identității „moldovenești”.

Istoria lui Homo Moldovanus

La fel ca și în cazul construcției „limbii moldovenești”, istoria lui Homo Moldovanus a fost opera unor oameni care au venit din afara spațiului lui istoric de constituire. Încercarea regimului sovietic de a da naștere primei lucrări academice despre „istoria Moldovei”, nu urmări inițial aspectul formativ al noii „identități moldovenești”, ci erau mai degrabă necesară pentru a putea argumenta științific noile încorporări teritoriale. Printre aspectele cele mai importante ale noului

curs istoriografic putem desprinde: **a.** dezbaterile asupra triadei constitutive ale „poporului moldovenesc” – originile „moldovenilor”, „națiunea burgheză moldovenească” și „națiunea moldovenească socialistă”; **b.** formularea și justificarea miturilor fondatoare ale „poporului moldovenesc” – anul 1812 („eliberare”); 1918 („ocupație”); 1940 („eliberare”); 1941-1944 („ocupație”); 1944-1945 („eliberare”); mitul „Marelui Lenin”; mitul „Marei Revoluții Socialiste din Octombrie”; mitul „Zilei Victoriei”, etc.; **c.** asigurarea unui suport istoric pentru teoria diferenței dintre „moldoveni” și români; **d.** căutarea unor conexiuni istorice între moldoveni și slavi, accentuarea rolului acestora, mai ales a rușilor, în istoria „poporului moldovenesc”; **e.** cultivarea miturilor eroilor legendari sovietici de origini „moldovenești” (Lazo, Kotovski, Frunze, Soltîs, etc.); **g.** combaterea istoriografiei românești și a cele occidentale.

16. Manual de istorie a RSS Moldovnești (Cl. 9-10)

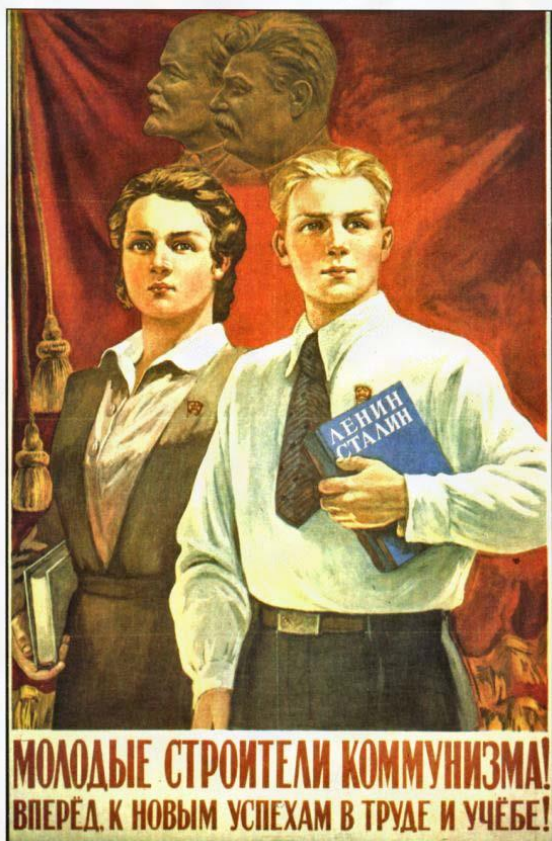
Privind retrospectiv asupra evoluției scrierii istorice în sistemul de propagandă sovietic, consemnăm următoarele tendințe, cu impact formativ de durată asupra lui Homo Moldovanus Sovietic: 1. Mitologizarea anului 1812, care s-a făcut prin deformarea naturii războaielor ruso-turce și pedalarea conceputului de „misiune eliberatoare” a Rusiei, dar și prin accentuarea importanței „progresive a alipirii Basarabiei la Rusia”; 2. Demonizarea Unirii de la 1918 și a segmentului istoric interbelic, prin contestarea drepturilor istorice și a legalității acestui act, prin blamarea administrației românești și vehicularea lozincii „luptei împotriva ocupanților români”, care urma să servească drept argumente pentru „eliberarea” Basarabiei în 1940/1944; 3. Articularea conceptului privind soluționarea „pașnică” a problemei Basarabiei în 1940, iar în paralel dezvoltarea mitului privind „încheierea procesului de unificare a națiunii moldovenești”, prin cuplarea Basarabiei cu RASSM la 2 august 1940; 4. Inventarea mitului „înfloririi” Moldovei

Sovietice în familia popoarelor frățești, pretinse realizări grandioase ale „poporului moldovenesc” în anii puterii sovietice; 5. Critica și combaterea „falsificatorilor” istoriei și culturii „poporului moldovenesc”; 6. Mobilizarea istoricilor moldoveni în activitatea ideologică și campaniile politico-propagandistice ale partidului comunist.

Homo Moldovanus în sistemul sovietic de ideologie, propagandă și cenzură

Printre instrumentele de promovare a ideologiei comuniste consemnăm izolaționismul, propaganda, și cenzura, toate făcând parte din arsenalul de modelare a Homo Moldovanus Sovietic.

Metoda sovietică de asimilare și aculturație a românilor a fost eficientă datorită faptului că majoritatea populației a fost supusă unui proces continuu de propagandă și agitație, dar și a beneficiat de un sistem de educație și instruire bine pus la punct, scopul căruia era să furnizeze și să inoculeze o imagine atractivă referitoare la istoria „poporului moldovenesc”, limba „moldovenească” (cu grafie chirilică) etc. și să genereze astfel o cultură sovietică „moldovenească”. Alături de aceste elemente, în cadrul RSSM propaganda a urmărit pe de o parte demonizarea

României și a trecutului românesc, iar pe de alta accentuarea diferențelor istorice, culturale și lingvistice dintre România și RSSM. Responsabilă de activitatea propagandistică în RSSM era Direcția de propagandă și agitație din cadrul CC al PCM.

Homo Moldovanus Sovietic a fost ținut sub o riguroasă și vigilentă supraveghere de influențele „nocive” ale propagandei „burgheze” din Occident, dar și cea a „dușmanilor de clasă”. Un instrument eficient al regimului sovietic de ocupație în menținerea acestui control riguros îl constituia și cenzura draconică asupra tipăriturilor, emisiunilor radio și cele difuzate de televiziunea sovietică. Cenzura sovietică din RSSM urmărea, în mod strict, ca în rețeaua bibliotecilor, în librării să nu ajungă cumva lucrări elaborate de autori din România și din emigrația românească. Ultima categorie de autori era considerată cea mai periculoasă, întrucât reprezenta nu doar un curent de opinie „străină”, ci și unul „burghez”.

16. Îndoctrinarea ideologică a tinerilor sovietici

Școala și educația lui Homo Moldovanus. Ateizarea

Școala a jucat un rol central în sistemul de propagandă și ideologie sovietic, prin inocularea sa în RSSM regimul totalitar urmărind trei scopuri majore: a. Îndoctrinarea și ideologizarea populației în spiritul teoriei marxist-leniniste și impunerea valorilor sovietice ca adevăr absolut; b. Rusificarea, impunea limbii și culturii ruse ca valori culturale supreme, spre care trebuia să tindă și în jurul cărora trebui să graviteze Homo Moldovanus Sovietic; c. „Moldovenizarea” românilor prin impunerea postulatelor false de „limba și literatura moldovenească”, istoria Moldovei, care urmau să contribuie la construcția artificială a diferenței între români de pe cel două maluri ale Prutului.

Dincolo de aspectele de îndoctrinare specifice instituției școlare în tot spațiul sovietic, școala a avut în RSSM alte două misiuni importante. Prima era deznaționalizarea românilor prin impunerea limbii și culturii ruse ca prioritate în sistemul educațional moldovenesc, iar cea de-a doua a fost inocularea „moldovenismului” de tip sovietic, care venea la pachet cu toată mitologia lui Homo Moldovanus Sovietic, limba și istoria „moldovenească”. Pentru a reuși în toate trei sarcini,

regimul sovietic a proclamat ca prioritate „alfabetizarea frontală și totală” a moldovenilor, care urmau a fi aduși în sistemul de educație comunist.

17.0 clasă în perioada sovietică

Un alt aspect important al școlarizării era discriminarea lingvistică și caracterul social al inegalităților șanselor în fața studiilor superioare. Limba rusă era mijlocul de comunicare aproape exclusiv pentru aproape toate materiile predate în universitățile moldovenești. Preponderența limbii ruse în

universități a determinat rusificarea elitelor intelectuale din Moldova, mai cu seamă în primul deceniu postbelic. Acest fenomen a limitat ascensiunea socială a unei părți importante a populației autohtone la învățământul superior, ceea ce constituia un argument important în lupta elitelor pentru supremație în RSSM.

Situația era identică și în instituțiile pre-universitare, în școlile din orașele și satele RSSM. În anul 1964, dintr-un număr total de 1 119 școli, predominau școlile cu predare în limba rusă – 509, iar 461 de școli erau cu predare în „limba moldovenească” și 149 de școli erau moldo-ruse. În Chișinău, unde ponderea moldovenilor români era de circa 50%, existau numai 17 școli cu limba de predare exclusiv în română, ceea ce constituia 23 % din numărul total de școli. În orașul Bălți, din 23 de școli, doar două erau moldovenești, 6 mixte și 15 rusești. În unele centre raionale ca Ocnița sau Briceni, școli moldovenești nu existau deloc.

Încă de la începuturile formării RSSM, prin statutul lor, școlile erau obligate în același timp să asigure activitatea organizațiilor comuniste de copii și de tineret: organizațiile komsomoliste, cele de pionieri și de octombrei.

17. Educarea ideologică a tinerilor sovietici în valorile comuniste

Ca imperiu mitocratic și ideocratic, Uniunea Sovietică nu putea tolera existența unei credințe sau spiritualități alternative. Prin urmare, educarea lui Homo Moldovanus Sovietic în spiritul ideologiei comuniste s-a făcut odată cu ateizarea și despiritualizarea sa religioasă, regimul sovietic afișând de-a lungul perioadei de existență o atitudine de intransigență față de biserică. Pe de altă parte, regimul sovietic a procedat la instrumentalizarea bisericii, care în Basarabia a avut și o puternică tentă de deznaționalizare și rusificare.

Politica promovată de regimul sovietic față de biserică din Basarabia a fost una din cele mai subtile și dramatice modalități de deznădăcinare identitară, care a distrus o parte a tezaurului cultural și spiritual al populației autohtone, ancorând-o și mai mult în spațiul de influență rusă.

18. Monumentul lui Lenin lângă Clopotnița din Bălți

Sportul de asemenea a avut de jucat mai multe funcții în modelarea societății sovietice, iar majoritatea dintre ele au fost valabile și în cazul societății sovietice moldovenești.

Dar dincolo de aceste aspecte general valabile pentru întreaga societate

sovietică, sportul sovietic a avut în RSSM o tentă de deznaționalizare, de rusificare și sovietizare, iar instrumentele prin care s-au realizat acestea au fost dintre cele mai subtile, de multe ori insesizabile la prima vedere. Unul din cele mai răspândite instrumente a fost deznaționalizarea prin aflulul de specialiști alogeni, de cele mai multe ori ruși, care a făcut ca românii din RSSM să fie lăsați în educația fizică pentru o perioadă de cincizeci aproape în totalitate la discreția „fizikulturnicilor” sovietici, pasibili de rusificare și ideologizare.

Efectele „modernizării”. Rusificarea și sovietizarea lui Homo Moldovanus

Transformarea identitară a românilor din Basarabia s-a produs într-un context confuz al amestecului de procese și tendințe de „modernizare”, care aveau loc concomitent în întreaga Uniune Sovietică, în Blocul Comunist și în întreaga lume, doar că modernizarea lui Homo Moldovanus s-a produs sub efectele „civilizației sovietice

Un impact major asupra depopulării, deznaționalizării și structurii resurselor de muncă ale republicii a avut politica recrutării în masă a basarabenilor în alte regiuni ale URSS.

Contopirea acestor două entități distincte (cunoscute drept Basarabia și Transnistria sau partea stângă și dreaptă a râului Nistru), care nu existase niciodată anterior în vre-o entitate comună, a fost fatală pentru evoluția ulterioară a RSSM și a Republicii Moldova. Din punct de vedere economic și demografic acest teritoriu s-a dezvoltat treptat ca două entități distincte: una preponderent rurală, agrară și indigenă din Basarabia, iar cealaltă cu accente de urbanism sovietic, slavă și populație imigrantă din Transnistria, care lucra în întreprinderile industriei grele de tip sovietic. Majoritatea industriei era localizată în Transnistria, care producea a treia parte din întreaga producție industrială a RSSM. Pe lângă distorsionarea inerentă a balanței economice și etnice în RSSM, această politica sovietică a generat în timp premisele viitorului secesionism transnistrean.

19. Primul troleibus în or. Tiraspol (1967)

Până la sfârșitul existenței URSS economia RSSM, de rând cu cea a republicilor caucaziene și asiatică, a fost un fel de anexă agricolă a statului sovietic și era la un nivel de dezvoltare inferior altor republici europene ale URSS. Cu toate tentativele sistemului sovietic de a promova o politică a „șanselor egale”, RSSM a rămas o periferie economică, dependentă față de celelalte republici, în special Rusia și Ucraina, ceea ce trebuia să prevină tendințele secesioniste prin mijloace economice.

Un rezultat a politicii de „modernizare” sovietică a fost distorsionarea componenței etnice a RSSM. Colectivizarea agriculturii, înfruntată de sute de mii de țărani, a devastat tradițiile patriarhale ale satului basarabean. Aproape simultan a urmat un proces rapid și forțat de industrializare, care a provocat o puternică mobilitate socială și geografică, soldată cu distrugerea modelelor tradiționale de autoritate și practici culturale. Toate acestea au rezultat într-o urbanizare rapidă, migrație sporită și asimilare continuă a etnicilor români. „Misiunea civilizatoare” a expansiunii sovietice era o intercalare a raționamentelor de construcție statală cu cele ale avantajelor economice și de

securitate. Promovând această politică, oficialii imperiali au creat subiecți loiali prin transformarea identitară a elitelor și populației locale și cooptarea lor în serviciul imperial.

În vidul format în urma anihilării fizice, politice, economice, sociale, culturale și mentale a spiritualității române, regimul totalitar sovietic a generat o amplă operă de rusificare și sovietizare, care au avut un rol formativ proeminent în elaborarea lui Homo Moldovanus și a loialității sale față de statalitatea sovietică. Ambele procese făceau parte dintr-un discurs formativ al „civilizației sovietice”, care proiecta asupra spațiilor acaparate un slogan al „superiorității” civilizaționale, de cele mai multe ori legat de superioritatea culturală rusă.

Populației române din RSSM i-a fost impusă învățarea limbii ruse și raportarea la cultura rusă, pornind de la premiza că limba și cultura rusă serveau la unificarea și coeziunea Uniunii Sovietice, ofereau o deschidere către patrimoniul cultural universal. Rușii și tot ce era rusesc juca un rol principal, central în URSS, iar istoria și cultura rusă au devenit parte a istoriei și culturii RSS Moldovenești.

Răspândirea radioului, a cinematografului, a televiziunii, dezvoltarea rețelelor de transport, care legau satele de orașe (doar într-un deceniu 1960-1970, numărul curselor de autobuz dintre orașe și sate a crescut de 2,5 ori în RSSM), toate au sporit aderența moldovenilor la „modernizarea” de tip sovietic, generând un tip aparte de mobilitate socială și de aculturație în marea „civilizație sovietică”. La fel ca oriunde în Uniunea Sovietică, în orașe și la noile obiectele industriale din RSSM a apărut o nouă clasă muncitoare, extrasă din rândurile țărănimii, fără abilități industriale, străină față de tradițiile muncii în comun la întreprinderi, condusă de elite tehnice vorbitoare preponderent de limbă rusă, acceptând formele de expresie a „modernității sovietice”, fără însă a le interioriza în mod definitiv.

Pe de altă parte, „modernizarea” a generat o mobilitate socială și profesională indiscutabilă a românilor din Basarabia, dar extrem de ambiguă în sensul percepției față de regimul sovietic. Într-un anumit sens, elitele moldovenești formate în perioada sovietică, de la scriitori la medici, profesori sau directori de întreprinderi, erau datori „partidului și statului sovietic” pentru ascensiunea socială și statutul obținut. Dar în același timp, pe parcursul studiilor și ridicării pe scara ierarhică aceștia, care veneau de obicei din mediul rural și erau copii de țărani, întâlneau peste tot discriminare în raport cu rușii și elementele alogene, fapt care a generat o nemulțumire etnoculturală latentă.

„Modernizarea” sovietică a fost însoțită de încurajarea „colonizării” interne, din alte părți ale URSS, în scopul schimbării treptate a componenței etnice a populației locale, fiind aduse mii de cadre și specialiști străini. Pe de altă parte, a crescut numărul moldovenilor în alte republici unionale, în unele chiar de câteva ori. Recensământul sovietic din 1970 arăta că peste 390 mii de moldoveni (14,8% din totalul populației) au fost nevoiți să plece din republică, iar 17% dintre aceștia au declarat limba rusă ca limbă nativă. La sfârșitul URSS, peste 500 mii de moldoveni locuiau în afara republicii, în mare parte în Federația Rusă, Ucraina și Kazahstan.

Un rol aparte în procesul de constituire a lui Homo Moldovanus Sovietic, care inevitabil ar fi trebuit să evolueze spre Homo Sovieticus, a fost procesul de urbanizare a RSSM.

RSSM a fost republica sovietică „occidentală” cu cel mai mic nivel de urbanizare în URSS (în 1950 doar 17 % din populație locuiau la orașe), dar în același timp republica cu cel mai mare spor al populației, mai ales printre familiile moldovenești de la sate Transformarea societății moldovenești

sub impactul „modernizării” sovietice a condus inerent la absorbirea populației românești rurale în procesul de urbanizare, către anul 1989 populația urbană a republicii alcătuind 47 %. În anul 1989 românii alcătuiau 46,3 procente din populația urbană a RSS Moldovenești (comparativ cu 15,2 % cât constituiau în 1897 conform ultimului recensământ din Rusia imperială).

Potrivit I. Livezeanu, în RSS Moldovenească urbanizarea n-a rezultat într-o rusificare sau moldovenizare radicală, ci mai curând într-un echilibru dintre cele două, cu tot mai multă populație bilingvă, în special, în orașe și orașele. Pe de o parte, afluxul de populație nativă în ariile urbane a adus un specific local anume, făcând orașele și orașelele mai „pământene”, adică, mai „moldovenești”: „orașenii care au venit de la sate au menținut în orașe același mers, aceiași vorbire, aceleași obiceiuri, întregul colorit al pământului natal... Satul a schimbat în profunzime vechiul Chișinău”.

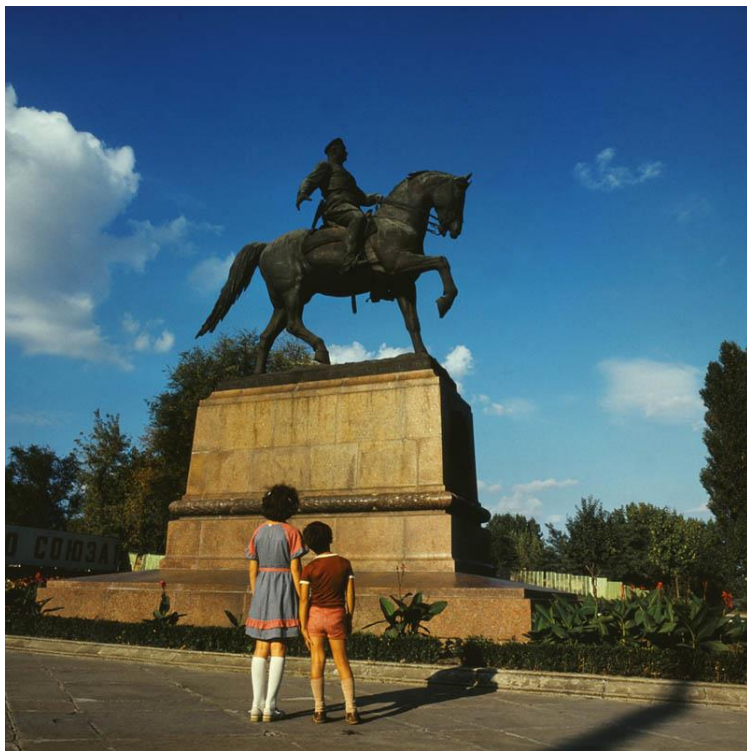
Dar pe de altă parte, orașul moldovenesc era unul tradițional vorbitor de limba rusă, al dominației elitelor ruse, un loc al rusificării pentru moldoveni și al „moldovenizării” acestora în sens sovietic. Acest fapt era deseori prezentat ca un succes al bilingvismului sovietic, doar că bilingvismul din RSSM, alături de supremația limbii ruse, a determinat o rusificare profundă a „limbii moldovenești”, un proces la care am făcut referință și în alte circumstanțe, dar care în aspectul urbanizării și „modernizării” are o altă conotație, de preluare mecanică și ajustare a cuvintelor ruse la coloritul lingvistic local.

22. Gara din Chișinău (1964), intrată în limbaj popular moldovenesc ca „Avtovokzal” sau „Vokzal”

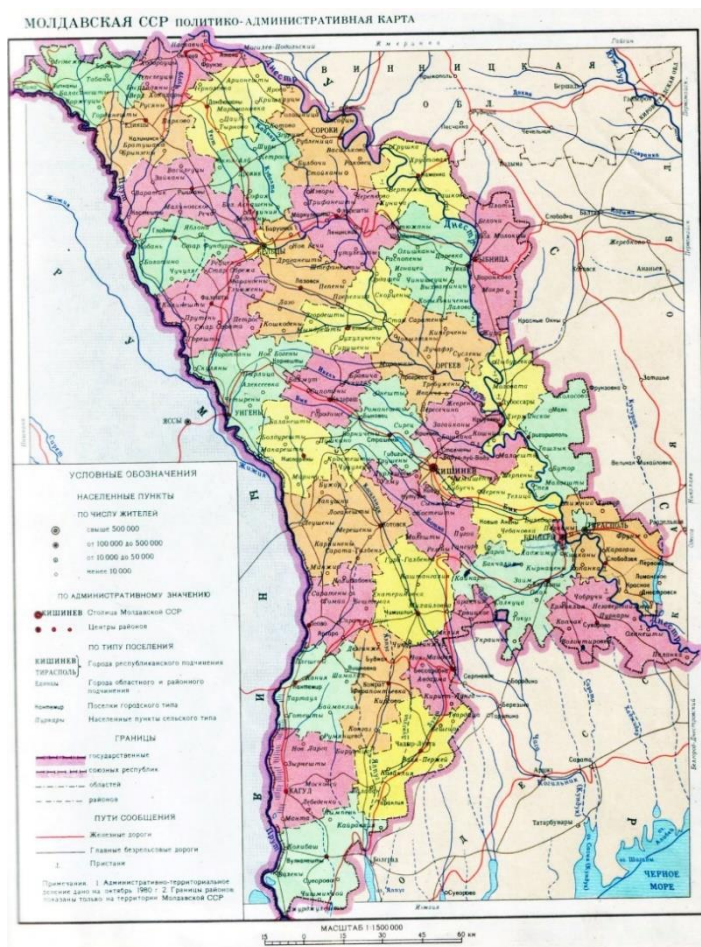
„Limba moldovenească” la orașe și la sate s-a rusificat odată cu răspândirea produselor de bun consum, a tehnicii și apartelor electronice, contactului cu instituțiile statului, ministerele, comunicării cotidiene în mediul urban, etc. O mostră de construcție a „limbii moldovenești”, ca rezultat al rusificării, bilingvismului și modernizării sunt cuvintele intrate de curând în vocabularul lui Homo Moldovanus Sovietic: sumkă (rus. sumka) – geantă; tormoz (rus. tormoz) - frână; kran (rus. kran) - robinet; holodilnic (rus. holodilnik) – frigider; trubă (rus. truba) – țevă; galstuk (rus. gastuk) – cravată; șaftă (rus. șafta) – mină; curtcă (rus. kurtka) – scurtă; sviter (rus. sviter) – pulover; svecică (rus. scecika) – bujie; rozetcă (rus. rozetka) – priză; nariad (rus. nariad) – sarcină; pidjak (rus. pidjak) – sacou; obșejitie (rus. obșejitie) – cămin; ruli (rus. ruli) – volan; crîșă (rus. krîșa) – acoperiș; plitcă (rus. plita) – aragaz; provodnic (rus. provodnik) – însoțitor de tren; propiscă (rus. propiska) – viză de reședință, trenirovcă (rus. trenirovka) – antrenament, obed (rus. obed) – prânz, etc.

Spațiul public, simbolismul arhitectural și aspectul edilitar al orașelor basarabene au contribuit la sovietizare și la rusificare: clădirile statului din orașe, școlile, principalele străzi ale orașelor Basarabiei au fost botezate și rebotezate cu numele liderilor comuniști sovietici și internaționali, personalităților și scriitorilor ruși sau sovietici, eroilor „moldoveni” inventați, și împânzite cu monumente ale acestora, începând cu obligativitatea centralității monumentelor lui Lenin și terminând cu edificarea unor statui în cinstea lui Gr. Kotovski sau S. Lazo.

23. Monumentul lui Gr. Kotovski la Chișinău

Un loc aparte în acest efort de comunizare l-a jucat procesul de schimbare a toponimiei românești cu cea sovietică: Ialoveni a deveni Kutuzov, Hâncești – Kotovsk, Șoldănești – Cernenko, Sângerei – Lazovsc, alături de redenumirea unor localități în Pervomaisk, Pervomaiskoe, Drujba, Pobeda, Suvorov, Elisavetovka, Agronomovka, Nikolaevka, etc.

Modelarea lui Homo Moldovanus, cu înclinații tot mai accentuate spre Homo Sovieticus, s-a făcut prin mână nevăzută a „modernizării”, a amestecului sau „topirii” („Melting pot”) sociale, într-un context etnic multicolor. Recensământul sovietic din 1989 arăta o nouă față a Basarabiei, reconfigurată teritorial după pierderile din 1940, populația RSS Moldovenească contabilizând 4.3 milioane de oameni dintre care moldovenii – 2.794.749 (64.5 %), ucrainenii – 600.366 (13.8 %), rușii – 562.069 (13.0 %), găgăuzii – 153.458 (3.5 %), bulgarii – 88.419 (2.0 %), cu o populație evreiască sensibil diminuată (65.672 - 1.5%) și cu germanii dispăruți din spectrul demografic ca rezultat al înțelegerilor Hitler-Stalin din 1941.

24. Harta RSS Moldovenească

Concluzii

De la Țara Moldovei la Basarabia, RASSM, RSSM și Republica Moldova, intercalarea diverselor proiecte imperial/statale concurente ruse, românești și sovietice au dus în timp la apariția unui Homo Moldovanus Sovietic, un construct social și identitar asemănător multor altor tipuri de Homo Sovieticus.

Asemenea multor altor cazuri, Homo Moldovanus Sovietic nu putea să apară, să fie inventat sau imaginat din neant. Din contra, diversele sale experiențe istorice au fost manipulate, folosite, exploatare, accentuate, contopite sau subdivizate, corelate la o populație preexistentă, legată de endogamie preferențială și de o coabitare comună. Adaptând o formulă deja consacrată a cercetătorilor preocupați de naționalism și etnicitate, Homo Moldovanus este deopotrivă „primordial”, ancorat în niște trăiri imemorabile și perene, dar și „modern”, construit și modelat.

Homo Moldovanus a crescut și s-a dezvoltat sub supravegherea lui Homo Sovieticus, care-l controla cu rigurozitate fiecare pas. Acest proces a fost unul atât „pozitiv”, în termenii de „promovare” ai „acțiunii afirmative” imperiale, cât și distructiv, în sensul liniei „dure” a politicilor naționale sovietice, asociate cu teroarea și represiunile, ca instrumente de deznaționalizare, antiromânismul, colectivizarea și industrializarea, rusificarea și sovietizarea.

Homo Moldovanus Sovietic s-a cultivat în ceea ce Tom Nairn numea „rezervație culturală”, o cultură etnolingvistică fără naționalism politic ca unică manifestare a naționalismului „sănătos” în

variantă sovietică. Homo Sovieticus și-a rezervat întreaga putere de decizie asupra faptului care erau expresiile „patriotice” permise lui Homo Moldovanus și ce era „naționalism periculos”, iar limitele dintre aceste expresii au fluctuat continuu în perioada sovietică.

Perioada comunistă atestă și un proces de asumare a identității lui Homo Moldovanus Sovietic de către populația RSSM. În primul rând, ea a fost o urmare a nevoii de supraviețuire și conviețuire cu autoritățile sovietice după 1940/1944, dar și, nu rareori, de prosternare benevolă în fața acestora, populația autohtonă însușindu-și o atitudine de circumspecție și prudență față de circumstanțele timpului.

În al doilea rând, această conformare a fost rezultatul unei coabitări într-o societate în care limba puterii, a educației și comunicării publice a fost prioritar limba rusă. Dar, totodată, acesta a fost rezultatul coexistenței cu o minoritate vorbitoare de rusă, puternică și numeroasă și cu un statut social privilegiat

În al treilea rând, „acțiunea afirmativă” sovietică în chestiunea naționalităților, cu politica sa antiromânească, de izolare în raport cu România, a dus în ultimă instanță la deformarea și marginalizarea limbii lor native.

În cele din urmă, procesul de asumare a fost rezultatul politicilor sovietice de „construcție” a identității „moldovenești”, care au promovat o imagine pozitivă a lui Homo Moldovanus. Mândria de a fi cunoscuți în întreaga Uniune Sovietică drept „o republică înfloritoare și strălucitoare”, „o livadă în floare”, mândria pentru vinurile celebre moldovenești sau pentru ansamblul de dans popular „Joc” – au fost ingrediente importante în făurirea acestei identități.

Sentimentul de a fi parte a unei supraputeri și cunoașterea unui standard de viață relativ bun, în contrast cu cel pe care România l-a avut în epoca comunistă, a creat un mit al superiorității lui Homo Moldovanus față de români în perioada Uniunii Sovietice, un mit menit să sublinieze originalitatea acestora.

Înainte de proclamarea independenței, Homo Moldovanus era ancorat plenar în „modul de viață sovietic” (sovetskii obraz zhizni), care însemna: program comun al muncii și sărbătorilor; practica adunărilor curente și festive de masă; „eticheta muncii”; celebrarea serbărilor populare comune – 7 noiembrie, 1 mai, 9 mai, 23 februarie, 8 martie – dedicate „momentelor revoluționare și eroice ale poporului sovietic și ale proletariatului mondial; serbarea zilele profesionale – ale medicului, profesorului, mineuir, feroviarului, plugarului, etc; transferarea căsătoriilor la oficiile stării civile (ZAGS); petrecerea în armata sovietică („vecer”).

25. Parada de 1 mai 1955 a sportivilor Institutului Pedagogic de Stat din Tiraspol

Deși era marcat de efectele unui tradiționalism transmis prin generații, indiferent de regimurile politice care s-au perindat prin soarta lui, Homo Moldovanus Sovietic n-a reușit să fie desprins completamente de la românism.

Dacă ne întrebăm cum a fost posibilă la sfârșitul anilor 1980 explozia românismului, când practicile și politicile sovietice erau atât de insistente în cultivarea lui Homo Moldovanus Sovietic, atunci trebuie să recunoaștem că datorită necesității de legitimitate istorică și culturală, arhitecții „moldovenismului” au fost nevoiți să accepte reabilitarea unei istorii, unor simboluri, scriitori și poeți „moldoveni”, care fiind în esență români sau românești au stimulat o relație organică cu românismului. Dar acest aspect contradictoriu al politicilor sovietice a generat în același timp o falie profundă la nivelul percepției față de politicile sovietice în RSSM și a generat premisele unei scindări a majorității românești în Republica Moldova după independență. Pentru că de o manieră deformată, „calitățile” lui Homo Moldovanus Sovietic au continuat să se perpetueze în perioada post-sovietică, dar de data aceasta generând alte complexe și îmbrăcând haina unui individ care este fixat axiomatic pe ideea apărării statalității R. Moldova împotriva „dușmanilor” săi „numeroși” interni și externi.

PACHETUL DE SARCINI

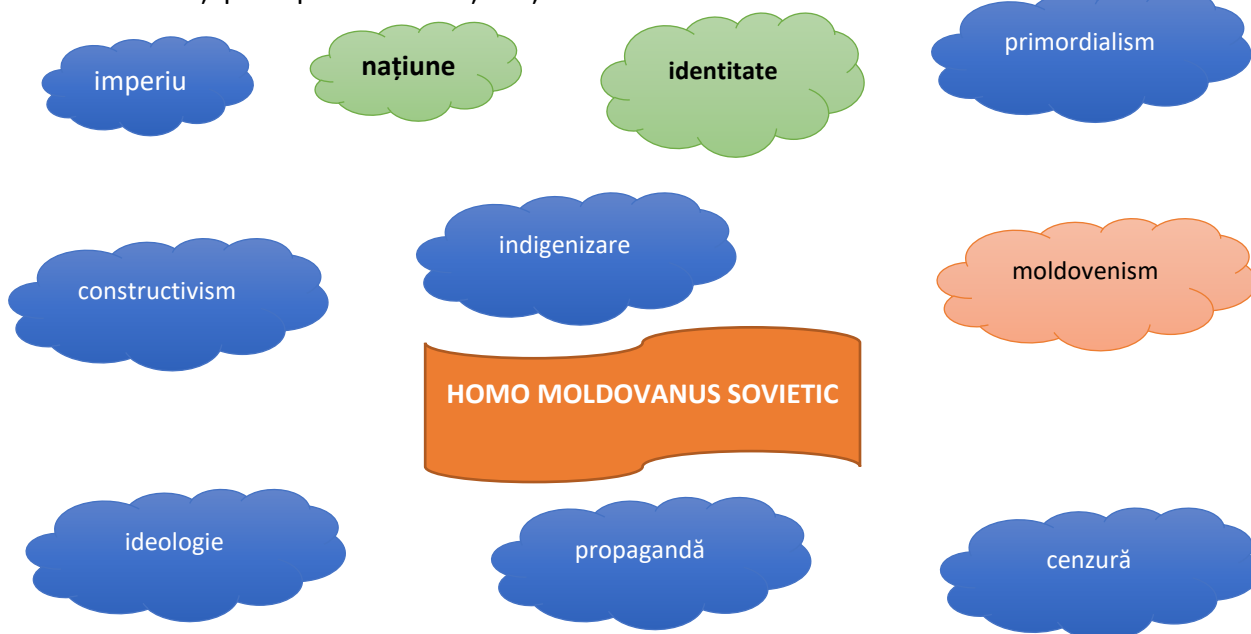
1. Axa cronologică

- Punctați pe eșichierul cronologic cei mai importanți ani și cele mai importante evenimente din istoria URSS și R(A)SSM.

2. Noțiuni-cheie

- Definiți principalii termeni și noțiuni:

3. Sarcini pentru elevi:

- Interpretați și explicați fotografiile timpului în contextul materialului descriptiv. Ce mesaj transmit aceste mărturii fotografice?
- Descrieți contextul apariției RASSM, cine au fost inițiatorii acestui construct și care au fost principalele raționamente ale înființării sale?

- c. Care au fost principalele motivații și raționamente ale apariției „limbii moldovenești”?
- d. Comparați cazul RASSM și RSSM cu alte cazuri similare în context global și sovietic. Care sunt asemănările și deosebirile?
- e. Ce rol au jucat teroarea, represiunile, românofobia și antiromânismul în apariția lui Homo Moldovanus Sovietic în Basarabia?
- f. Definiți principalele elemente în construcția lui Homo Moldovanus Sovietic. Ce rol au jucat limba, elitele și cultura sovietică în modelarea sa?
- g. Care au fost consecințele propagandei, cenzurii, izolaționismului, ateizării și educației sovietice asupra istoriei RSSM
- h. Cum a influențat „modernizarea sovietică” construcția identitară în RSS Moldovenească?
- i. Cum credeți de ce nu s-a reușit construcția definitivă a lui Homo Moldovanus Sovietic în RSSM?

Bibliografie selectivă

1. Anderson, B., *Imagined communities: reflections on the origin and spread of nationalism*, Londra: Verso, 1991;
2. Cașu, I., *Dușmanul de clasă*, Chișinău: Cartier, 2014;
3. *Idem*, „Politica națională” în Moldova Sovietică, 1944 -1989, Chișinău: Cartdidact, 2000;
4. Cojocar, Gh. E., *Tratatul de Uniunea Sovietică*, Chișinău: Civitas, 2005;
5. *Idem*, *Cominternul și originile “moldovenismului”. Studiu și documente*, Chișinău: Civitas, 2009.
6. Constantin, I., *Basarabia sub ocupația sovietică de la Stalin la Gorbaciov*, București: Fiat Lux, 1999;
7. Frunțașu, I., *O istorie etnopolitică a Basarabiei, 1812-2002*, Chișinău: Cartier, 2002;
8. Gribincea, M., *Basarabia în primii ani de ocupație sovietică. 1944-1950*, Cluj-Napoca, 1995;
9. King, Ch., *Moldovenii. România, Rusia și politica culturală*, Chișinău: Arc, 2002;
10. Levada, I (ed.), *Sovetskii prostoi celovek*, Moscova: Mirovoi Okean, 1993;
11. Martin, T., *The Affirmative Action Empire*, New York: Cornell University Press, 2001;
12. Negru, E., *Politica etnoculturală în RASSM (1924-1940)*, Chișinău: Prut Internațional, 2003;
13. Negru, Gh., *Politica etnolingvistică în RSS Moldovenească, 1940-1991*, Chișinău: Prut Internațional, 2000;
14. Pasat, V., *RSS Moldovenească în epoca stalinistă (1940-1953)*, Chișinău: Cartier, 2011;
15. Tihonov, L., *Politica statului sovietic față de cultele din RSS Moldovenească (1944-1965)*, Chișinău: Prut Internațional, 2004;
16. Țicu, O., *O istorie ilustrată a românilor de la est de Prut (1791-prezent)*, Chișinău-București, 2019;
17. Șevcenca, R., *Viața politică în RSS Moldovenească (1944-1961)*, Chișinău: Pontos, 2007;
18. Vishnevski, A., *Serp i Rubli. Konservativnaya modernizatsia v SSSR*, Moscova: OGI, 1998;
19. Zinoviev, A., *Homo Sovieticus*, Cluj: Dacia, 1991.